

De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging'¹. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'.
(<http://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie-van-de.html>).

De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp 'strategie van de vakbeweging'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.

De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).

8. Nog meer dilemma's...

Het artikel *De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving en klasse* gaat direct van start met enkele nieuwe 'dilemma's': teruglopend ledental en de versplintering van de arbeidsmarkt. Het woord dilemma lijkt hier niet terecht. Het is aan te bevelen helder te zijn over dit onderscheid en de werkelijke dilemma's te onderscheiden van de problematiek waar zij uit voortkomen.

Zo heeft het teruglopend ledental, op zichzelf géén dilemma, enkele (nieuwe?) vakbondsdilemma's en uitdagingen tot gevolg. Om er enkele te noemen:

1. vormen ledental en organisatiegraad een belangrijke 'thermometer' voor macht en invloed van de vakbeweging...of niet?
Wellicht vermoeid geraakt door het intern en extern 'gehamer' op deze problematiek gaan er binnen de FNV af en toe stemmen op die een dalend ledental 'minder belangrijk' vinden. Zij achten, binnen de verhoudingen van 2018, een organisatie die zijn kracht meent te moeten ontlenen aan het aantal leden, 'uit de tijd'. Een dergelijke organisatievorm *'sluit niet meer aan op de tijdgeest, waarin mensen terughoudend zijn om zich te verbinden aan een organisatie'*.
2. ligt de potentie om leden te werven in de kwaliteit van onze dienstverlening (individueel) en belangenbehartiging (collectief), m.a.w. doen we *ons* werk voor de leden goed. Of ligt de wervende potentie juist in ons vermogen om leden zelf gezamenlijk actief te krijgen, hen met raad en daad te steunen en te faciliteren?
3. leidt het dalend ledental al daadwerkelijk tot verzwakking van de vakbondspositie of niet? Ook dit komt in de bundel *'Positie en strategie van de vakbeweging'* aan de orde: het teruglopend ledental wordt beschreven en vertaald in minder onderhandelingsmacht en minder legitimiteit². 'Klopt' is het veelgehoorde antwoord: als gevolg daarvan neemt - bijvoorbeeld - het aantal zonder FNV afgesloten cao's toe.
Maar anderen vinden de 'temperatuur' van het ledental nog zeer aanvaardbaar. We hebben toch nog zo'n miljoen leden? We hebben toch nog steeds een indrukwekkende cao-dekkingsgraad? En

¹ Letterlijke titel: ['Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen'](#) (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging'
<https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

² idem blz. 56

toen het echt fout ging, in 2012, stonden de werkgevers vooraan om het belang van een herstelde en weer stabiele vakbeweging te benadrukken.

Vanuit de bestaansgrond van de vakbeweging - *'samen staan we sterk'* - is de meest urgente vraag: op welke wijze is een effectieve en krachtige organisatie van werknemers mogelijk in de strijd voor werknemersbelangen en tegen de aanvallen daarop. Het kan geen kwaad de recepten van begin 20e eeuw, zoals geformuleerd door Henri Polak, eens goed tegen het licht te houden. Een 'visie op vakbond' die in het functioneren van de FNV nog stevig doorwerkt.

Dat neemt niet weg dat krachtige, slagvaardige organisatie, zowel in bedrijven en instellingen, als op andere niveaus (sector, landelijk, internationaal) en continuïteit daarvan ook vandaag de dag nog onmisbare randvoorwaarden zijn voor het waarmaken van die bestaansgrond.

Leden die bereid zijn deze vakbondsgrondslag te steunen, via contributie en via inzet, geven ook aan het continuïteitsaspect een stevig fundament.

Wellicht is het zaak het element *'de tijden zijn veranderd'* om te keren. De afgelopen tien, vijftien jaar hebben heel wat maatschappelijke, ook 'vakbondsachtige' bewegingen voortgebracht. Enkele daarvan, denk aan Occupy en aanverwante, hebben een tijdlang impact gehad op de 'heersende machten' in de samenleving. Hun invloed was aanzienlijk, op dat moment. Maar omdat de continuïteit en vaak ook de organisatorische slagkracht ontbraken, doofden deze vonken na enige tijd weer. Hetzelfde geldt voor de veelgeprezen 'mobilisatiemacht' van social media.

'Omkeren' zou kunnen betekenen dat versterking van invloed en verhoging van ledental wel eens heel nauw zouden kunnen samenhangen met iets ouderwets als zichtbaar, herkenbaar en aansprekend aanwezig zijn op de werkplek van mensen. Daar lopen werknemers tegen de problemen aan waarvoor de vakverenigingen ooit zijn opgericht. Daar is ook de plek waar de 'waarde van het lidmaatschap' het meest duidelijk kan worden. Dan moet je wel je werk goed doen, anders werkt het, inderdaad, averechts.

In de bundel *'Positie en strategie van de vakbeweging'* wordt als mogelijke dilemma, voortvloeiend uit het dalend ledental een tweetal opties genoemd, en uitgebreid 'gewikt en gewogen'. Omdat de formulering erg abstract is, *'de waarde van het lidmaatschap'*, zijn de eerder genoemde drie dilemma's goeddeels in dit 'containerdilemma' te vatten: 'vergroten van de waarde van het lidmaatschap' (individueel of collectief), versus 'minder waarde hechten aan het lidmaatschap', wat kan impliceren: zonder directe verbinding met hoge of lage organisatiegraad namens alle werknemers opereren³.

De beschouwing is uitgebreid, laat zijn licht over vele aspecten schijnen. Tegelijk is de schets nogal schetsmatig en is er weinig onderlinge samenhang tussen de diverse afwegingen. De indruk is die van een - zo lijkt het - redelijk improviserend - tot stand gekomen rijtje voor- en nadelen. Weinig overzichtelijk, ook wetenschappelijk weinig overtuigend, en zonder aanzet tot conclusie.

Namens wie spreekt de vakbeweging?

Het tweede in dit hoofdstuk behandelde 'dilemma' is de versplintering van de arbeidsmarkt. Net als 'Angelsaksisch' versus 'Rijnlands' is dit geen dilemma, maar, in dit geval, een ontwikkeling in de arbeidsmarkt die al met al reeds meer dan 30 jaar gaande is.

Het achterliggende reële dilemma (door Boumans 'keuzes genoemd) is: wie vertegenwoordigt de vakbeweging? Een marktgeoriënteerde vakbond zal snel zeggen 'onze leden en niemand anders', en dat sterk koppelen aan de strijd voor directe belangen (arbeid en inkomen).

Vaak vertaalt zich dat in terughoudendheid niet alleen naar 'ongeorganiseerden', maar ook naar flexwerkers en ZZPers, groepen die als bedreiging voor de 'vaste kern' worden gezien. de

³ *'Positie en strategie van de vakbeweging'* blz. 57 en volgende

versplintering van de arbeidsmarkt wordt daarmee verregaand genegeerd, of vertaald in opkomen voor het belang van een (krimpende) specifieke groep werkenden.

Op de lange duur leidt dit niet tot versterking van de vakbeweging, maar tot een overwinning van de 'tegenkrachten', zoals de jaren '80 (en later) ervaringen in de VS en het VK hebben getoond.

In de bundel 'Positie en Strategie van de Vakbeweging' komt de Hyman-driehoek nogmaals in beeld. Vertegenwoordigt de vakbeweging werknemers of alle potentiële werkenden. 'Werknemers' wordt dan gekoppeld aan het archetype 'klasse' en 'alle potentiële werkenden' aan 'samenleving'. Een, ook met Hyman in gedachten ietwat dubieuze etikettering, wellicht samenhangend met onduidelijkheid over het begrip 'class'. Ook Hyman komt daar voor mijn gevoel niet echt 'uit'. Hij beschrijft de vele, vaak tegenstrijdige, theorieën over het begrip 'klasse', zonder een wezenlijk andere conclusie dan het erkennen van de 'complexiteit' van het begrip.

Door 'werknemers' tegenover 'alle potentiële werkenden' te plaatsen en ze te koppelen aan twee verschillende archetypes kiest Boumans in wezen voor de weg van de minste weerstand⁴. Buiten beschouwing blijft dat zeker de Nederlandse vakbeweging, meest 'weggezet' bij het archetype 'society', vele jaren lang vooral de vertegenwoordiger van 'de werknemers' wenste te zijn, met *feitelijke* uitsluiting van flexwerkers en ZZPers, zijnde de grafdelvers van het door de vakbeweging voorgestane arbeidsbestel. Ook vandaag de dag is de keuze voor 'alle werkenden' binnen de FNV niet onomstreden. Maar de weerstand daartegen komt niet uit de gelederen van hen die een meer 'class' georiënteerde vakbeweging voorstaan, eerder van naar 'market' tenderende vakbondsmensen. Overigens blijkt uit de indeling ook een *impliciete* keuze voor één archetype. En wel voor een op 'society' gericht vakbeweging⁵.

Door te kiezen voor 'alle potentieel werkenden' maakt de FNV het zich niet makkelijker. Niet alleen de 'bereikbaarheid' is vaak lastig, zoals ook Boumans schetst, ook de onderlinge belangenverschillen maken het er niet makkelijker op. Toch moeten we dit laatste niet overdrijven. Enerzijds zijn er legio gemeenschappelijke belangen en issues te noemen waarop de verschillende geledingen van 'potentieel werkenden' gezamenlijk kunnen acteren, ook een alleen 'werknemers' vertegenwoordigende bond heeft met tegenstrijdige belangen te kampen: van automatiserende werknemers die arbeid weg-automatiseren tot de traditionele kloof tussen werknemers in productie en op kantoor.

Polder en werkvloer

Beginnen we met twee citaten uit de bundel 'Positie en Strategie van de Vakbeweging'.

*"De laatste jaren vindt in de grootste vakbond een geanimeerde discussie plaats over de verhouding tussen deze twee taken (landelijk overleg versus cao, JV) . Eén deel wil de werkvloer organiseren en 'terug naar de sectoren'. Ze grijpt hierbij terug op het bedrijvenwerk uit de jaren zeventig en tachtig, wil organisatie versterken (niet per se dezelfde stemmen overigens) en/of wil minder polderen"*⁶

Daartegenover:

"Het tweede antwoord op de versplintering van de arbeidsmarkt en de hiermee gepaard gaande vraag 'wie en hoe vertegenwoordigt de vakbeweging anno 2018?', kent een heel andere richting. Zij doet juist een oproep tot herstel van het sociaal partnerschap. Een voorbeeld hiervan is de brandbrief Stop de race naar beneden die door de drie vakcentrales in november 2016 aan

⁴ iets dergelijks lijkt ook het geval bij de gelijkstelling van 'syndicalisme' aan het archetype 'class'. Er zijn in heden en verleden veel uitdrukkelijk niet- syndicalistische vakbonden en stromingen geweest die tenderden naar het archetype 'class'. Het syndicalisme, zoals ook Hyman schetst, kenmerkt zich niet alleen door gerichtheid op klasse, klassenstrijd en systeemkritiek, maar ook (vooral?) door een 'antipolitieke' gezindheid. Zich mede daardoor vervreemdend van andere vakorganisaties die richting het archetype 'class' neigden.

⁵ Ik meen die vooral impliciete keuze vaker te bespeuren, bv bij de waardering van het akkoord van Wassenaar als 'winnende strategie'

⁶ 'Positie en strategie vakbeweging' - blz. 59

werkgeversvoorman Hans de Boer en Mariëtte Hamer, voorzitter van de SER, is overhandigd. Hierin worden werkgevers en overheid opgeroepen om "samen met ons aan de slag te gaan om tot voorstellen te komen hoe deze trend te keren."⁷

Polder versus werkvloer. Een dilemma waar al enkele jaren over 'gestoeid' wordt in de FNV. Het vormt - deels - het decor van de 'bijna-implosie' die de FNV in 2011-2012 beleeft: Van der Kolk, meer van het activerend vakbondswerk aan de basis en organizing, versus Jongerius, icoon van de polder. Frans Becker en Pim Paulusma gaan in hun analyse uit 2012 wat erg kort door de bocht, door de verschillen van inzicht te koppelen aan 'zaakwaarnemende' versus 'activistische' strategie. Zo eenvoudig ligt het niet. Toch is hun analyse interessant, onder meer omdat zij het conflict niet uitsluitend aan personen of machtsposities koppelen, maar ook aan inhoud en strategie: *"Dit leidde tot strubbelingen over de strategie van de vakbeweging. Aanhangers van het 'zaakwaarnemersmodel', waarbij de bond vooral aan de onderhandelingstafel de belangen van leden behartigt, kwamen tegenover degenen te staan die juist vonden dat er meer actie moest worden gevoerd - alleen daardoor zou men kunnen laten zien dat de bond krachtig was. In bondsjargon ging het over de keuze tussen een 'sociale anwb' en een 'actiegerichte bond'"⁸*

Deze discussie is niet minder urgent nu de voormalige vakcentrale en een aantal daarbij aangesloten bonden in 2015 gefuseerd zijn tot het 'ongedeelde deel' van de FNV⁹.

Een vijftal opvallende kenmerken van de actuele vakbondsdiscussie over 'de polder' vinden we terug in enkele publicaties van eind 2016, begin 2017: "Verkiezing gaat over 'één FNV' of 'eigen sector eerst'" van een vijftal kandidaten voor het nieuwe FNV-bestuur. En "FNV, keer terug naar de werkvloer", geschreven door Roel Berghuis, destijds óók kandidaat voor het Dagelijks Bestuur van de FNV.

1. hij wordt nogal eens in of/of termen gevoerd: stoppen met de polder, of de voor de positie van de FNV onmisbare polder
2. hij wordt vaak sterk in de sfeer van directe belangenbehartiging gevoerd: "valt er (nog) wat te halen in de polder".
3. hij is primair gericht op 'Den Haag'
4. hij vermengt zich regelmatig met 'positioneel' (eigen)belang en machtspositie van discussianten, ook herkenbaar in de inhoudelijke accenten .
5. hij wordt, zeker in kritieke fases zoals in 2012, op typische vakbondswijze omgezet in een 'structuurdiscussie'.

Bij alle aspecten zijn (vele) kanttekeningen te plaatsen. Dit stuk gaat er in vogelvlucht overheen en daarmee (te) snel. Dat betekent ook dat een soms sterk persoonlijk ingekleurde beoordeling niet altijd zo strak met feiten is onderbouwd als de auteur graag zou willen. Het zij zo.

De doodlopende weg van een of/of-discussie

Discussies, ook die over de polder, worden nogal eens in extreme of/of termen gevoerd: centraal stellen of stoppen. Dat geldt overduidelijk voor de stellingname van toenmalig bestuurskandidaat Roel Berghuis eind 2016, begin 2017. " De tijd van polderen is voorbij" laat als titel weinig aan

⁷ 'Positie en strategie vakbeweging' - blz. 60-61

⁸ [https://www.deburcht.nl/userfiles/De%20toekomst%20van%20de%20vakbeweging%20Becker%20&%20Paulusma\(1\).pdf](https://www.deburcht.nl/userfiles/De%20toekomst%20van%20de%20vakbeweging%20Becker%20&%20Paulusma(1).pdf)

⁹ Aanvankelijk: FNV Bondgenoten, AbvaKabo FNV, FNV Bouw, FNV KIEM, FNV Sport, de vroegere vakcentrale FNV. Andere bonden, zoals de Algemene Onderwijsbond en de Nederlandse Politiebond, blijven vooralsnog zelfstandig, maar wel binnen FNV-verband. De meest overzichtelijke informatie staat op Wikipedia, zij het niet compleet: FNV Jong en FNV Media & Cultuur hebben zich ook aangesloten bij het 'ongedeelde deel'. (https://nl.wikipedia.org/wiki/Federatie_Nederlandse_Vakbeweging)

duidelijkheid te wensen over¹⁰. Ook de tekst zelf is niet misselijk: *"Wij denken echter nog steeds in sociaal overleg. We sluiten halfzachte compromissen in sociale akkoorden, in de SER en de Stichting van de Arbeid waar de helft van de leden zich morrend in schikt en de andere helft volstrekt niet. Omdat ze zien dat die akkoorden weinig opleveren in een tijd dat de markt doordendert"* Conclusie van Berghuis: *"Wat hebben we nog in organen als de SER te zoeken, als daar niets meer te halen valt? De FNV moet zich terugtrekken uit een niet meer functionerend poldermodel en tegenmacht organiseren in sectoren en bedrijven."*

In minder transparante vormt geldt dat óók voor de positie van zijn opponenten, de andere toenmalige bestuurskandidaten ('de vijf'). Tegenover Berghuis nemen zij inhoudelijk een op het eerste zicht meer genuanceerd standpunt in.

'Defensief' is echter een betere omschrijving daarvoor. De artikelen van Berghuis¹¹ en zijn kritiek op de polder wordt opgevat als aanval op het zittende FNV-bestuur. En dat in één adem: *"Sommige kandidaten zetten zich af tegen de polder en het huidige FNV-bestuur"*¹². De artikelen van Berghuis nog eens nalezend, is er, in elk geval in de tekst zelf, weinig grond om zijn kritische stellingname op de koers van de FNV te vertalen als 'afzetten tegen het huidige bestuur'. Hoewel er in hun epistel de nodige inhoudelijke noten worden 'gekraakt' wordt niet ingegaan op de maatschappelijke analyse van Berghuis, de kwaliteit van en het draagvlak voor SER-akkoorden, noch op het feit dat hij naast de sector óók de werkvloer zelf¹³ als te versterken machtsbasis voor vakbondswerk neerzet.

Blijft als 'harde kern' over ...een eenzijdige focus op de polder: *"De FNV zal haar invloed zeker ook in Den Haag moeten laten gelden. Er zijn immers regels nodig om de onderliggende, structurele oorzaken van de race naar beneden te bestrijden...Juist om deze redenen is meer regulering en meer toezicht nodig. Daarvoor moeten we in Den Haag en Brussel zijn, sterker dan ooit."*¹⁴

Achterliggende gedachte lijkt te zijn dat 'meer regels nodig zijn om de structurele oorzaken van de race naar beneden te bestrijden'. Meer regulering en meer toezicht. Dat 'haal' je inderdaad alleen in de polder. Maar hoe belangrijk goede¹⁵ regelgeving en handhaving ook zijn, daarmee pak je niet de structurele oorzaken van de race naar beneden aan. Regels zijn nu eenmaal niet het beslissende middel om de werkelijkheid te veranderen. Daarmee is de polder niet de plek waar de FNV 'sterker dan ooit' de 'onderliggende, structurele oorzaken van de race naar beneden' zal kunnen bestrijden.

Twee dingen komen in deze discussie nauwelijks aan de orde:

1. de mate waarin de politieke macht functioneert ten dienste van de 'kapitaalsmacht'. De dividenddiscussie is niet meer dan de top van een hele grote ijsberg. Bij de staat als hoeder van het 'algemeen belang' kunnen grote vraagtekens worden gezet. Het afschaffen van de dividendbelasting stond in geen enkel verkiezingsprogramma. 'Werkgelegenheid' is de meest gebruikte drogreden van kabinetten van welke signatuur dan ook, om te buigen voor werkgeverswensen. Want het investeringsklimaat....Deze dienstbaarheid is in de neoliberale decennia sinds 1980 zeer zichtbaar en voelbaar geworden.
2. het verschuiven van de politieke macht: niet in den Haag, maar in Brussel worden de grote, óók sociale, besluiten genomen. Vaak verdekt, wie praat er nog over het EuroPlus Pact¹⁶, en onder

¹⁰ In *Zeggenschap* 4-2016 - https://www.zeggenschap.info/?wpfb_dl=314

¹¹ Een tweede artikel, in grote lijnen overeenkomend met het artikel in *Zeggenschap* verscheen in april 2017, o.a. op 'Joop': <https://joop.bnnvara.nl/opinies/fnv-keer-terug-naar-werkvloer>

¹² http://www.solidariteit.nl/ingezonden/2017/verkiezing_gaat_over_een_fnv_of_eigen_sector_eerst.html

¹³ Het zal nog vaker aan de orde komen: sector is NIET hetzelfde als werkvloer. In sectoren is de FNV, ondanks de discussies, traditioneel al sterk - denk aan het grote aantal sector-cao's. Op de werkvloer is de FNV, net zo traditioneel, juist zwak.

¹⁴ http://www.solidariteit.nl/ingezonden/2017/verkiezing_gaat_over_een_fnv_of_eigen_sector_eerst.html

¹⁵ Niet toevallig, dit gebruik van het adjectief 'goede'. Dat is namelijk beslist niet hetzelfde als 'meer'. Juist op het gebied van regelgeving is 'meer' namelijk in potentie de bureaucratische vijand van 'goed'. Overigens komt het 'minder' van neoliberale zijde neer op een 'wild-westvariant', ofwel: net zozeer een vijand van goede regelgeving. Hier staat kwaliteit tegenover kwantiteit.

¹⁶ Boeiend beschreven in het boek van Peter Mertens - "Hoe durven ze"- Berchem (B) - 2011 - blz. 194 e.v.

een dikke deken van consultatietrajecten, maar ontegenzeggelijk een feit. Pijnlijk detail: ook op dit deel van de Europese agenda in Nederland sinds jaren het beste jongetje van de neoliberale klas. Kortom: we polderen gewoon op de verkeerde plek...althans Den Haag wordt overschat, Brussel onderschat. Ook de elders¹⁷ uitgebreid besproken Richard Hyman Maar Hyman heeft in zijn boek ook een passage die uiterst relevant is voor de polderdiscussie: "*If national regulatory capacity, though by no means eclipsed, is increasingly constrained, the search for supranational regulation must be a major part of the trade union agenda.*"¹⁸

Voor wat betreft de polder is een of/of discussie weinig vruchtbaar. Dat geldt net zozeer voor een in algemene termen geformuleerd 'het ene doen en het ander niet laten'(en/en).

Het gaat om het accent in het spanningsveld tussen de machtsbasis van de vakbeweging, met name op de werkvloer, en de afspraken die de vakbeweging maakt met werkgevers en overheid, met name in 'de polder'. Het zwaartepunt heeft in de naoorlogse jaren, behalve in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw, sterk gelegen op het overleg van sociale partners. Zoals ook elders betoogd: met name sinds de jaren 90, de gloriejaren van het poldermodel en de keuze voor een 'smalle' vakbeweging, heeft de FNV zijn machtsbasis in de bedrijven verwaarloosd. Daar plukken werknemers nu veelvuldig de wrange vruchten van, die hen vanuit Den Haag en Brussel worden voorgeschoteld. Dit betekent niet dat alle onderhandelen en overleg met overheid en werkgevers zinloos is. Wél dat werknemersbelangen hierin uitgangspunt moeten zijn. Dat uitgangspunt kan de vakbeweging alleen serieus vorm geven vanuit een herstelde machtsbasis in bedrijven en instellingen, de werkvloer. Boodschap duidelijk: het zwaartepunt moet om, en ingrijpend ook.

Valt er (nog) wat te halen in de polder? De verenging van het debat

De verenging van het debat over de polder tot de vraag 'valt er nog wat te halen' bemerken we aan beide polen van het debat over de polder. Berghuis: "*Wat hebben we nog in organen als de SER te zoeken, als daar niets meer te halen valt?*"¹⁹ De vijf andere bestuurskandidaten, wederom defensief: "*We sluiten alleen akkoorden die tastbare verbeteringen voor onze leden opleveren.*"²⁰

Natuurlijk is dit niet alles wat de auteurs voor of tegen de polder aanvoeren, dat doet echter niet af aan deze gemeenschappelijke 'kerngedachte'.

Het kernmotief voor een polderende vakbeweging, als respectabele sociale partner positie aan de overlegtafel hebben en houden in functie van het gereguleerd, geordend en in relatieve arbeidsrust realiseren van zowel verbeteringen als verslechtingen in het 'sociaal stelsel', komt niet aan de orde. De discussie wordt op geen enkel moment binnen de (neo-)corporatistische kaders van de Nederlandse arbeidsverhoudingen geplaatst. Juist *het polderen* is een aspect dat de Nederlandse vakbeweging na de oorlog meestal vooral heeft geprofileerd als hoeder van arbeidsrust.

Wat overigens niet uitsluit dat deze opstelling, naast de vrees bij overheid en werkgevers voor radicaliserende werknemers, een substantiële bijdrage heeft geleverd aan het tot stand komen van de naoorlogse verzorgingsstaat.

De eerder al vermelde uitspraak van Windmuller over de 'dubbelrol van vakbondsleiders' is ook hier op zijn plaats: "*Zij behielden hun traditionele plaats als vertegenwoordigers van hun leden, maar haast onmerkbaar werd hier een nieuwe functie aan vastgekoppeld...namelijk de taak om de werknemers te disciplineren.*"²¹

Het diepgewortelde corporatisme in de Nederlandse arbeidsverhoudingen heeft er, in tegenstelling tot wat Berghuis beweert toe geleid dat 'de polder' in Nederland langer rendabel is gebleven dan in veel andere landen. Alleen vanuit een 'iets' andere doelstelling.

¹⁷ Hoofdstuk 7 -

¹⁸ Richard Hyman - 'Understanding European Trade Unionism', blz. 173

¹⁹ <https://joop.bnnvara.nl/opinions/fnv-keer-terug-naar-werkvloer>

²⁰ http://www.solidariteit.nl/ingezonden/2017/verkiezing_gaat_over_een_fnv_of_eigen_sector_eerst.html

²¹ Windmuller/De Galan, deel I, blz 45, blz.78

Berghuis signaleert terecht dat de crisis in de FNV in 2011-2012 vooral heeft geresulteerd in structuurveranderingen: *"Want behalve een nieuwe structuur lijkt er niet zo heel veel veranderd"*²². Het is binnen de FNV eigenlijk al jaren heel opvallend: de geringe aandacht voor en de diepgang van inhoudelijke debatten is zo'n beetje omgekeerd evenredig met de vele energie die vervliegt via discussies over structuren. Maar andere structuren lossen geen inhoudelijke problemen op. Waarom dan die volhardende fixatie op structuur?

De focus op structuur (punt 5 uit het lijstje aan het begin van de paragraaf 'polder en werkvloer') lijkt met name 'recht' te doen aan het aspect 'positioneel' (eigen)belang en machtspositie (punt 4 uit dit lijstje). Via structuren worden vooral (machts)posities gereguleerd.

Vaak, ook in de stukken van Berghuis en zijn tegenpolen, lijkt het of 'sector' en 'bedrijven'(annex 'werkvloer') vrijwel identieke begrippen zijn. Niets is minder waar, zeker in deze discussie. Het sectorniveau, waar bv vele cao's worden overeengekomen, is feitelijk het 'laagste' niveau van de polder. Niet meer en niet minder. Hier onderhandelen vakbondsbestuurders, terzijde gestaan door kaderleden, en 'gevoed' door sectorraden, goed voor meestal enkele tientallen kaderleden. Het sectorniveau is, zeker in Nederland, sterk ontwikkeld.

Compleet anders is het gesteld op het niveau van bedrijven en instellingen. Daar is de Nederlandse vakbeweging nooit sterk geweest, wat eind jaren '50, begin jaren '60 leidt tot een verontrustend grote afstand tussen leiding en leden. Een aantal bonden heeft in de jaren '60, '70 en '80 dan ook inspanningen gedaan om hier verandering in te brengen: het 'bedrijvenwerk', zoals de Industriebond NVV het noemde, komt van de grond. Inspanningen, gekenmerkt door een zekere terughoudendheid en zelfs interne spanningen. In dit opzicht krijgen de bedrijvenwerkers van toen met vergelijkbare strubbelingen te maken als de organizers van nu. *"De draagwijdte van het bedrijvenwerk bleek in de praktijk weldra. Het riep een reeks spanningen op...met de distriktsbestuurders die, omdat het bedrijvenwerk een zaak van de bedrijvenmedewerkers was, het gevoel hadden dat er van alles buiten hen om en achter hun rug gebeurde waar zij geen vat meer op hadden."*²³

In veel van de grotere bedrijven ontstaan bedrijfsledengroepen, bij tijd en wijle in concurrentie met hun, grotendeels door vakbondskaderleden bemenste, Ondernemingsraad.

In de jaren '90, de jaren dat de FNV zich als zaakwaarnemer profileert, komt hier de klad in. Bij FNV Bondgenoten zakt ook de training en begeleiding van ondernemingsraden grotendeels in.

De positie van de vakbond in bedrijven is, enkele tientallen uitzonderingen daargelaten, weer terug bij af.

Gelukkig wordt hier, in de 'sliptstream' van organisatie sinds 2008 weer wat harder aan getrokken.

Maar het gebrek aan borging van deze initiatieven blijkt uit het Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 van de FNV. Zeker, bedrijvenwerk komt daar in voor. Precies éénmaal, ingeklemd in een paragraaf over flexwerkers: *"Dit vraagt vooral om veel meer collectief vakbondswerk en versterking van het bedrijvenwerk. Daarin moeten we veel meer investeren"*²⁴. " Punt...

Al met al bestaat er een fundamenteel verschil tussen (het gebrek aan) oriëntatie van de bonden op de werkvloer en de door het nodige gebakkelei begeleide aanwezigheid en profilering op sectorniveau. Weerspiegelt dat, soms venijnige, gevecht over 'Sectoren' versus 'Den Haag'²⁵ wellicht de al lang bestaande tegenstelling, om niet te zeggen: het gevecht om de macht, tussen 'het Hoofdkantoor' en de vakbondsbestuurders in het land?

²² <https://joop.bnnvara.nl/opinies/fnv-keer-terug-naar-werkvloer>

²³ Ger Harmsen/ Bob Reinalda "'Voor de bevrijding van de arbeid"- Nijmegen 1975 - blz. 388. Wie de hand op dit boek weet te leggen kan het verhaal van het bedrijvenwerk op de bladzijden 385 t/m 389 in geuren en kleuren lezen

²⁴ Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 - blz. 31

<https://www.fnv.nl/site/over-de-fnv/1177467/1125396/1125411/meerjarenbeleidsplan-fnv-2017-2021.pdf>

²⁵ 'één FNV' of 'eigen sector eerst'

(http://www.solidariteit.nl/ingezonden/2017/verkiezing_gaat_over_een_fnv_of_eigen_sector_eerst.html)

Structuurwijziging is helaas de meest voorkomende uitkomst van inhoudelijk begonnen vakbondsdebatten, al dan niet voorzien van een dun laagje inhoudelijk vernis. Op de inhoud zelf wordt meestal weinig voortgang geboekt, getuige de soms frappante overeenkomsten tussen de huidige FNV en die van 10 (of meer) jaar geleden²⁶.

Terug naar het dilemma polder-werkvloer. Vanuit dit dilemma wordt in de bundel 'Positie en Strategie Vakbeweging' koers gezet naar de verhouding polder-werkvloer. Helaas ook hier niet meer dan een uiterst korte beschrijving van, soms zeer diverse, verschijnselen. Polder en cao tegenover werkvloer, overleggen tegenover onderhandelen. 'Snoeihard onderhandelen'²⁷ wordt vervolgens weer tegenover het Offensief geplaatst, want dat zoekt - kort gezegd - samenwerking met werkgevers²⁸. Binnen de huidige FNV lijken beide polen ook 'snoeihard' tegenover elkaar te staan.

Tussen neus en lippen door wordt 'koersen op de werkvloer' en 'vakbondswerk gerelateerd aan de werkplek' (het verschil tussen beide, indien al aanwezig, wordt niet toegelicht) voorzien van enkele kanttekeningen:

- "een beperking is dat je je als vakbond dan erg identificeert met de insiders"
- "...vaak onderwerpen waar de ondernemingsraad over gaat. Als vakbond zal je dan een onderscheidende positie naast de ondernemingsraad moeten verwerven."

Twee, in contrast met de elders vaak uiterst voorzichtige formuleringen, nogal stellig neergezette kanttekeningen, waarvan ik, als ervaringsdeskundige²⁹, weet dat ze in al hun stelligheid pertinent onjuist zijn. Laat het Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 het 'bedrijvenwerk' nu *juist* noemen in een (eerder al geciteerde) passage over de verbinding tussen insiders en outsiders... "*Verbinding tussen werkenden met een vast en werkenden met een tijdelijk contract is noodzakelijk en versterkt onze vakbondspositie. Dit vraagt vooral om veel meer collectief vakbondswerk en versterking van het bedrijvenwerk. Daarin moeten we veel meer investeren.*"³⁰

Vijf suggesties voor een sterke vakbeweging en andere lichtpuntjes

Opvallend in positieve zin is het stuk van Mirjam de Rijk: '*vijf suggesties voor een sterke vakbeweging*'. in de bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging.'

Haar artikel in deze bundel is aansprekend-scherp, en durft duidelijk stelling te nemen, onder het motto "*het schetsen van uitersten helpt bij het nadenken.*"

Enkele andere rake statements:

- '*wat in dertig of veertig jaar mis is gegaan, verander je niet op een achternamiddag*'
- '*afnemende ledentallen zijn een gevolg, geen oorzaak*'
- '*er is veel meer gevoel van urgentie nodig*'

Het lijken misschien 'open deuren', maar voor de FNV zelf blijken het maar al te vaak blinde vlekken.

Het is verder de moeite waard stil te staan bij het afsluitende artikel van Paul de Beer, "*De noodzaak van wetenschappelijk onderzoek naar de vakbeweging*". De Beer slaagt er in enkele zeer stevige

²⁶ De wijze waarop buschauffeurs in het streekvervoer in 2018 plotsklaps geconfronteerd werden met een in alles snelheid en stilte tot stand gekomen 'principeakkoord' doet sterk denken aan het 'Paasbestand' (onmiddellijk gevolgd door een akkoord) van de Industriebonden tijdens de stakingsacties in...1973. Zie ook Harmsen/ Reinalda blz.398-399

²⁷ whatever that may be...

²⁸ Dat lijkt overigens te midden van veel *offensief-tromgeroffel*, een correcte constatering.

²⁹ ruim 20 jaar ervaring met vakbondswerk op de werkvloer én in OR, inclusief acties voor en met outsiders.

³⁰ Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 - blz. 31

<https://www.fnv.nl/site/over-de-fnv/1177467/1125396/1125411/meerjarenbeleidsplan-fnv-2017-2021.pdf>

vingers op de wonden van de vakbeweging te leggen. Een artikel dat beter op zijn plaats zou zijn geweest vóór in de bundel, en niet onopvallend aan de staart.

Ook in de artikelen van Saskia Boumans (het eerste met Wim Eshuis als co-auteur) vinden we een aantal sterke passages en statements. Al zijn die vaak opvallend voorzichtig geformuleerd.

Een voorbeeld: het enthousiasme waarmee het (neocorporatief geïnspireerde) FNV 'Offensief tegen de race naar beneden' in haar tweede artikel³¹ aanvankelijk *lijkt* te worden begroet, mondt uit in enkele voorzichtige, maar daarom niet minder houtsnijdende bedenkingen daartegen.

Het FNV-offensief wordt door Boumans getypeerd als (bewust) *niet* de machts- en bezitsverhoudingen aantastend³², zich eerder richtend op het '*samen met werkgevers en overheid keren van de race naar beneden*'. Waarna de auteur, opmerkt, en ik citeer uitgebreid:

"Een mogelijk knelpunt van deze strategie is dat werkgevers en overheid geen interesse hebben in het herstellen van het sociaal partnerschap. De analyse dat óók werkgevers last hebben van de race naar beneden zal op individueel niveau voor een aantal werkgevers kloppen, maar niet op macroniveau. Werkgevers zijn als groep de afgelopen decennia bijzonder succesvol geweest in het naar zich toehalen van kapitaal en in het aangepast krijgen van wetgeving. Er is weinig reden om aan te nemen dat werkgeversorganisaties de aangeboden hand zullen aannemen."

Raak! Iets minder voorzichtig geformuleerd: de naïeve gedachte van een bondgenootschap met werkgevers tegen de race naar beneden, verklaart waarom het FNV-offensief wel veelvuldig *roept* wordt over 'aanpakken van diepere oorzaken', maar in gebreke blijft die diepere oorzaken serieus te analyseren en bloot te leggen.

Kortom, '*Positie en strategie van de vakbeweging*' bevat meer lichtpuntjes dan alleen de eerste twee artikelen.

³¹ "De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving en klasse"

³² Bundel blz. 65